

„НА ПРОЩАВАНЕ”

(анализ)

Стихотворението „На прощаване” от Христо Ботев е мъжествена сурова и достойна изповед на бореца за свобода пред майка и родина. Ботевата творба утвърждава разбирането, че смъртта е път към свободата. Така поетът преосмисля и възрожденския призив „Свобода или смърт”. Ако през Възраждането българинът е избирал между свободата и смъртта като два различни пътя, то у Ботев „пътят” е само един „свобода и смърт”. Двете понятия не се разграничават, те са едно цяло.

В лирическия увод са разкрити причините и дълбоките вътрешни подбуди на бунтовника за избора на „пътя”. Вътрешния свят на лирическия Аз е структуриран **„антиномично”**. Героят на стихотворението е разкъсван от силни, стигащи до краен предел чувства-любов и омраза. Словото му е натоварено с необикновена сила. То е жестово, свръхекспресивно, разкрива титанична воля и мъжественост. Особена е и екзистенциалната ситуация на бореца. Тя е „гранична” - избор, който предполага изпитание, смърт. Това е и избор между позора и славата, робството и свободата, любовта и смъртта.

Началото на стихотворението започва с обръщение към майката:

*Не плачи, майко, не тъжи,
Че станах азе хайдутин,
Хайдутин, майко, бунтовник,
Та тебе клета оставих,
За първо чедо да жалиш!*

Организирано е задушевно функционално пространство, в което звучи загрижения глас на бунтовника. Долавяме желанието му да утеши тази, която му е дала живот. В сублимния миг на избора той се обръща към нея, защото му е най-свидна и мила, жадува за нейното разбиране и милост, иска прошка за неизпълнен синовен дълг. Борецът предусеща майчината мъка и болка от загубата. Към такова разбиране отвежда и епитета „клета” с контекстово значение злочеста, нещастна. Бунтовникът изисква от майка си да бъде силна, да надмогне личното страдание. Това всъщност е изискване за духовно родство и морална подкрепа, Майката е обвързана с представата за роден дом. Нейна единствена възможност е да брани живота на децата си и да ги предпазва от жертвения „път” - пространството на смърт - на премеждия. Но в стихотворението „На прощаване” майката е юнашка, т.е. тя осъзнава избора на героичен „път”. Така образът на майката активно присъства в словото на лирическия Аз.

Тази посока на проблемния размисъл се подкрепя и от следващите стихове, които реализират речевия обрат: „не плачи-но кълни”. Той изразява емоционалния прелом-от любов към омраза. Омразата дори е по-силна, защото е насочена към поробителя. В българската фолклорна традиция майчината клетва има магическа сила. Тя обрича на смърт. Проклина се слото, безчетното, несправедливото. Насочването на майчината клетва към „турска черна прокуда” носи контекстово внушение за реалната действителност в света на

„родното“. Там владее злото, персонифицирано чрез присъствието на „турчина“. Тръгването по „пътя“ на борбата е реакция спрямо турското насилие. Но и животът в чужбина не е изход за бунтовника. В чуждото пространство той е нежелан, неприет. Такова е посланието на стиховете: „да се скитаме/немили, клети, недраги!“. Глаголът „скитам“ поражда идейното внушение за обезсмислено съществуване. Нито в „родното“, нито в „чуждото“ е възможно истинско себеосъществяване.“ Чуждото“ е застрашително, лишено е от ценности. То не може да бъде идеал за героя на творбата.

Бунтовникът избира „пътя“ на борбата, защото е надмогнал робското само съзнание, победил е роба у себе си. Той носи себеуважението на достоен и горд човек, непримирим с теглото, свободен е духом. За него свободата е абсолютна ценност, висш идеал. Той е роден такъв, защото е син на „майка юнашка“. С първо мляко е засукал свободолюбието, любовта към отечеството и омразата към поробителя. Идентичността е разкрита по метафоричен път-чрез „сърце мъжко, юнашко... та сърце...не трае“. Епитетите „мъжко“, „юнашко“ се свързват с мъжественото, борбеното начало в живота, с войнската сила и доблест. Мрачната робска действителност властно и неотразимо зове сина на борба. Любовта към отечеството, отговорността пред дом и близки, пред род и родина, омразата към поробителя извеждат героя на „пътя“ за свобода. Свят дълг е за него да се вслуша в „глас народен“ и да поведе борба срещу врага „безверни“.

В „На прощаване“ борбата се формулира чрез понятията на клетвата. Мотивът за търсенето на път, изчерпан в предходните творби тук се заменя от драматичните визии на въстанието. Свободата като свръхцел в този текст има два лица-реалистично и романтично. Борбата за свобода е представена чрез алтернативите на победата и смъртта. Те обаче се мислят не дотам алтернативно при Ботев: „свобода и смърт юнашка“ са „заветните“ думи, които съчетават двата възможни изхода от борбата-сякаш за тръгналия по този път едното е неизменно свързано с другото.

Първото разрешение на борбата е смъртта - „аз може млад да загина“. Но заветът към братята отваря тази смърт към нови борбени начала-братята трябва не само да продължат делото на юнака, но и неговата същност-те „като брата си ще станат - /силно да любят и мразят“. Героичната смърт не може да бъде окончателна. Във времето остава именно нейната героичност и изключителност. Така дори първата част на творбата не зазвучава траурно в действителния смисъл. Темата за смъртта всъщност се превръща в своята противоположност-в темата за надмогването и. Физическата смърт в Ботевата тема носи в себе си началата на духовното безсмъртие, на жизненото продължение

*...бяло месо по скали,
по скали и по орляци,
черни ми кърви в земята,
в земята, майко, черната.*

- това е картината на абсолютния физически край на героя. Тя е натуралистична и окончателна в своя натурализъм: нищо живо не може да има в така разкъсаните „месо“ и „кърви“. Тази картина обаче има своя сюжетен контекст, който я вписва в по-голямото платно на завета. Защото „месото“ и „кървите“ няма да останат просто така „по скали и по орляци“-те ще бъдат там, за да ги търсят братята.

Братята трябва да намерят и „пушката“, и „сабята“ на бореца и „дето срещнат душманин - (със куршум да го поздравят, /а пък със сабя помилват“. Желанието на бореца братята му да намерят „пушката“ и „сабята“ е ключово за посланието на завета. Оръжието е израз на поривите и помислите на бунтовника. Ето защо търсенето и намирането му е своеобразна **инициация**. Братята съзряват, възмажават, посвещават се в борбата.” Пушката” и „сабята” задължават братята да накажат със смърт душманина, който поругава родното.

Въпреки представата за романтичната смърт, символиката е склонна да се разцепва постоянно на тържествена и принижена - бялото месо по скалите и орляците (високото) символизира светлата възвишена смърт; черните кърви в земята (ниското) припомнят, че смъртта е неизменно земна, буквална, последна. Двойствеността на смъртта е мотив, вътъкан в целия текст. Така както не разграничава „свобода” и „смърт” в юнашката клетва, Ботев събира величието и погрома, небесното и земното във всяка представа за съдбата на героя.

В смисловото си разгръщане творбата представя и друг комуникативен ход за предаване на завета. Това е песента. Заветът гарантира приемствеността в борбата и се свързва с мотива за безсмъртието-вечната памет, предавана от поколение на поколение. В българската културна традиция песента се предава устно във времето и пространството, т.е. принадлежи на вечността. Песента е прослава, апотеоз на подвига. Неслучайно тя е определяна като „песен юнашка”.

Картината на победното завръщане от втората част на поемата „коригира” смъртния завършек на борбата. Тук реалистиката на поемата е надвита от свръхреалистиката на духовното и надмогване. Тази част е изградена под силното влияние на фолклора-подобно на „Хаджи Димитър” и „Хайдутите”. Вместо картини описуеми чрез категорията на страшното, тук виждаме красиви описания. Бунтовникът и дружината му са „лични юнаци, /напети... / с лъвове златни на чело,/с иглянки пушки на рамо/и с саби змии на кръстът.” Челото на героя е „красно”. Цветята, венците и китките излъчват празничност и изпълват представата на тяхното посрещане. Синът копнее за майчината „прегръдка” и „целувка”. Те са жестовите на опрощението, знак са за безусловното приемане на избора, а не само израз на радостта от срещата. „Прегръдката” и „целувката” на „майка юнашка” снемат породеното напрежение от неизпълнения синовен дълг на „първо чедо”.

В мига на победното завръщане заедно с бунтовника е и неговото либе. Сълзите най-ярко изразяват силата на любовното чувство. Кървавата ръка обаче, с която борецът прегръща либето, е своеобразен знак за прекъсване на миражното изживяване на победното завръщане. Реалността властно зове бунтовника и щастливата картина е прекъсната.

Финалът връща към реалността: „Дружина тръгва, отива...”. „Пътят” е значещият завършек на творбата. Буквалният път от началото отеква в символния път на борбата в края, в пътя от робството към свободата („пътят е страшен, но славен”). Увенчаването в тази последна сцена, синтезираща човешката смърт и юнашкото безсмъртие, вече не е с цветя, а с думите на народа:

*Но...стига ми тая награда-
Да каже нявга народът:
Умря сиромаш за правда,*

За правда и за свобода...

Смъртта посветена на свободата, тук е дадена в своята делничност, като необходимост, и заедно с това-в своя смисъл за бъдещето. Този романтически „прагматизъм“ откроява Ботев като своеобразен гений на бунта в нашата история-като твореца прозрял сложния, многопосочен смисъл на съдбата на въставащия човек. Десетилетия след него друг български поет ще каже: „Аз паднах. Друг ще ме смени и ... толкоз“ - така Вапцаров ще продължи ботевската линия в литературното осмисляне на българските революции.

РЕЧНИК

Антиномично - от антиномия - Противоречие между две взаимноизключващи се положения или два принципа, които еднакво убедително могат да се доказват по логичен път.

Инициация - посвещаване в тайнство